

Anmeldelser

Bent Christensen: »Forvaltningsret: Opgaver, hjemmel, organisation«

DJØF-forlag, København 1991.

I november 1991 fyldte professor Bent Christensen, Retsvidenskabeligt Institut, KU, 70 år. Dermed blev han professor emeritus. Bent Christensen kan selvfølgelig blive pensionist i bevidstheden om at have ydet en lang, omfangsrig og dyb analytisk indsats.

Bent Christensen bliver ikke inaktiv. Han vil også fremover udsende skriftlige arbejder. Men nærværende bog er vel noget af det sidste, der udsendes, mens han endnu var ansat. Bogen er et flot og værdigt farvel.

Bogen er en revision og sammenskrivning af to tidligere udgivelser: Hjemmelspørgsmål fra 1980 og Forvaltningens Opgaver og Organisation, der udkom i 1987. Hovedvægten ligger på en undersøgelse af forvaltningens virkemidler. Det drejer sig bl.a. om de retlige krav til forvaltningens bemyndigelse, herunder om de retlige grænser for bemyndigelsens udøvelse og om, hvornår der overhovedet foreligger en bemyndigelse.

Denne anmelder er en ikke-juridisk uddannet politolog med særlig interesse i offentlig forvaltning. Og for anmelderen fremstår bogen som en guldgrube af information, men også som et spændende indblik i en anden faggruppes tilgang til det samme emneområde, som politologer ud fra en mere adfærdsorienteret tilgang forsøger at analysere. Og man lader sig imponere af, hvor langt man fra retsvidenskabeligt hold er nået i retning af at systematisere analysen af den offentlige sektor, skønt systematisering ikke er uden uløste problemer.

Bogen har først og fremmest retsdogmatisk karakter og betydning. Men dertil føjes spredte retspolitiske overvejelser samt information af forvaltningshistorisk og -kulturel interesse.

Det er interessant at se forfatterens behandling af ganske mange eksempler af, at der er en vis variationsbredde i opfattelserne.

Det er også interessant at se, hvor ofte der refereres til tyske forfattere uden nærmere argumentation for valget af netop tyskere. Åbenbart er tysk retsvidenskab fortsat en helt uomgængelig og selvfølgelig autoritet. Så selvfølgelig for en dansk retsvidenskabsmand at en speciel argumentation for netop denne orientering ikke synes videre nødvendig.

I denne forbindelse kan man ikke lade være med at spørge om der ikke er et vist behov for mere komparativt retsvidenskabeligt arbejde netop i disse år, hvor udviklingen i Europa går hastigt. Det kunne blandt mange eksempler nævnes som et interessant spørgsmål om den danske rimelighedstænkning, som forfatteren så glimrende giver indtryk af, også præger vore partneres forvaltningsretlige tænkning.

De sidste bemærkninger er her blot nogle eksempler på de overvejelser, som læsningen af bogen også kan give en læser. Men først og fremmest forekommer bogen at være en fremragende redegørelse for »the state of the art«. Bogen vil uden tvivl blive læst med interesse og udbytte af adskillige årgange studerende ved Retsvidenskabeligt Institut.

Tim Knudsen
Lektor, Institut for Statskundskab, KU.

Johan Peter Noack:

»Det sydslesvigske grænsespørgsmål 1945-1947. I og II«

Institut for Grænseregionsforskning 1991. 600 sider. 295,- kr.

»Slesvigs land genvundet. Det er kampens mål«. Sådan stod der i højskolesangbogen, og de fleste, der sang med, mente, at målet var nået ved Genforeningen i 1920. Grænsen nord om Flensborg og syd om Tønder var en del af Versaillesfreden; den var lagt efter princippet om folkenes ret til selv at bestemme deres statslige tilhørsforhold, og den efterlod kun små mindretal på begge sider af grænsen. Det fornuftige i den danske regerings afvisning af Dannevirke og Flensborgbevægelsen i 1920 havde vist sig ved, at selv ikke det nazistiske Tyskland havde flyttet grænsen nordpå. Om det skyldes en større appetit i retning af indlemmelse af hele Danmark, vides ikke.

I 1945 havde Tyskland for anden gang lidt nederlag, denne gang endnu mere eftertrykkeligt. Det åbnede spørgsmålet om »kampens mål« ikke retterligt burde være genvindelsen af hele Slesvigs land – eller i det mindste endnu en grænseflytning syd over.

Det er overvejelser om og ageren i forbindelse med dette spørgsmål hos politiske partier i Danmark, i regeringerne, de britiske besættelsesmyndigheder i Tyskland og i det britiske udenrigsministerium, Johan Peter Noacks bog handler om. Den følger også bestræbelserne hos grænseaktivistiske kredse i Danmark, og sidst men ikke mindst udviklingen i det danske mindretal i Sydslesvig.

Det er ikke jomfruelig jord, han betræder, og meget fornuftigt bruger han da også forgængeres og eget tidligere arbejde i den fyldige og grundige fremstilling. En udstrakt adgang til britiske og danske aktiver sætter ham i stand til at følge alle parters overvejelser på ret nært hold. Men naturligvis bevirker sådanne betingelser, at historikernes nysgerrighed rækker ud efter at besvare spørgsmål endnu nærmere aktørernes tanker i deres lønkammer.

Statsminister Knud Kristensens »personlige« sydslesvig-politik er nok kendt i forvejen, ligeledes hans partifællers bekymring i den anledning og de andre partiers mere og mere ihærdige forsøg på at få ham til at holde sig i skindet. Men afvejningen og nuanceringen af et svar på spørgsmålet, om Knud Kristensen motiv var et akut blødende hjerte for Sydslesvig eller et vågent øje for sagens appel til vælgerne, er unægteligt sværere at få sikkert hold på. Johan Peter Noack er da heller ikke de håndfaste konklusioners mand. Men i betragtning af den parlamentariske erfaring, Knud Kristensen havde, er det ikke sandsynligt, at det var pur standhaftighed, der drev ham, da oppositionspartierne udæskede ham. (side 161).

Johan Peter Noack udviser også en professionel forsigtighed i behandlingen af spørgsmålet om den dramatiske tilstrømning til det danske mindretal. »Næppe nogen vil i dag bestride«, skriver han, »at den var skabt af en bestemt konjunktur«. Men han afslutter samme afsnit 10 linier længere nede med: »Vurderes en længere periodes medlemsudvikling i lyset af de iøvrigt foreliggende vidnesbyrd, forekommer det sandsynligere, at andre aspekter har vejet stærkere end konjunkturen.« (side 163) Det er indledningen til en grundig redegørelse for og analyse af det talmateriale, der foreligger om medlemstal i de danske organisationer, ønsker om oprettelse af danske skoler og danske stemmer ved de første lokalvalg. Det giver et særdeles stærkt billede af den massive tilstrømning, der overraskede alle, men vakte glæde, forventning eller bekymring, alt efter opfattelse og positioner.

Johan Peter Noack overvejer hver enkelt faktor, der med et begrebspar fra emigrationsforskningen kunne kaldes »push« og »pull«. Hvad var det, der trak i retning af Danmark, og hvad frastødte ved Tyskland. De materielle fordele, pakker med mad o.a. var naturligvis ikke uden betydning. Men han afviser, at der alene var tale om »Späck-dänen«. Dertil var de danske uddelinger alt for begrænsede, og »karenstiden«, inden man fik del i goderne, for lang. Ønsket om at komme af med flygtningene, fortrinsvis fra de tyske Østersøprovinser, kan også have spillet en rolle; men det vidner i så fald ikke om nogen rodfæstet national solidaritet med tyske landsmænd. Den

nationale tyske samhørighed var gennem 12 år blevet misbrugt i ufattelig grad af nazisterne, og man kan snarere undre sig over, at der i det hele taget var noget tilbage ved sammenbruddet i 1945. Måske er ønskerne fra forældrene om oprettelse af danske skoler særligt talende. Det måtte ihvert fald siges at være en langsigtet, og efter erfaring fra tidligere endda en risikabel, investering.

Johan Peter Noack bygger langsomt op til sin konklusion, der ikke er – og ikke kan blive – et præcist »derfor«. Men hvorfra kommer da »konjunkturen«, som alle er så enige om? Det er først og fremmest tallenes tale. Da Tyskland, og dermed Sydslesvig måtte se en materielt og åndeligt håbløs fremtid i øjnene, da tyskheden var moralsk kompromitteret, steg tilslutningen til de danske organisationer i håb om en snarlig indlemmelse i Danmark. Da normaliseringen gav rimelig udsigt til en fremtid også for Tyskland, faldt tilslutningen igen. Men medlemstal i de danske organisationer, antallet af børn i danske skoler og danske stemmer ved valgene stabiliseredes på et væsentligt højere niveau end før 1940 og, hvis man ser så langt tilbage, også afstemningstallene i 1920.

Kan nedgangen efter 1947 ikke med fuld så megen ret kaldes »konjunktur«? Når Slesvig ikke blev dansk i statsretlig henseende, skulle der mere af en bevidst viljeakt til at vælge tilværelsen som nationalt mindretal. Spørgsmålet er da, om ikke konjunkturbegrebet helt kan undværes eller i det mindste præciseres, så det tilføres forklaringskraft.

Fremstillingen følger også de britiske besættelsesmyndigheders politik overfor den danske regering og overfor det danske mindretal. Hvad det første angår, blev det ikke lettere af, at statsminister Knud Kristensen ikke blot havde en udenrigsminister, der førte oppositionens politik, men også havde et parlamentarisk flertal imod sig, som gjorde mange krumspring for at undgå at vælte ham – noget dengang ganske ukendt. Briternes bestræbelser for at lægge hindringer i vejen for det danske mindretals organisatoriske vækst frusterede naturligvis dem, det gik ud over, fordi de følte sig slået i hartkorn med de forbløffende mange tyskere, der nu hævdede deres årelange antinazisme. Men den britiske politik bragte også

dem selv i nogle ejendommelige positioner, når de f.eks. forsøgte sig med arvebetingede kriterier for ægte danskhed. Johan Peter Noack registrerer det nøgternt, uden at løfte pegefingern eller blot et øjenbryn.

Denne tilbageholdenhed, der kun meget sjældent brydes – og da oftest ironisk – er ikke kun stilistisk eller et resultat af kravet om objektivitet. Den hænger også sammen med forfatterens gedigne indsigt i emnets detaljer. Det er på den anden side også hans fortrolighed med stoffet, der gør, at bogen ikke er videre læservenlig – med mindre læseren har sin historiske viden om perioden nogenlunde præsent. Der kan f.eks. være ganske langt mellem tidsangivelser, eller der anføres en eller anden begivenhed, som først beskrives og forklares adskillige sider længere fremme. Et sagregister kunne have været til nytte for læsere med mangelfuld hukommelse.

Folkelig læsning bliver bogen ikke udenfor de »berørte« kredse; men den bliver standardværket om det emne i mange år – måske indtil man med undren spørger: Var der en grænse i Sønderjylland?

Henrik S. Nissen
Univ. lektor. Inst. for Samtidshistorie,
Kbh.s Universitet.

Eugenia Kazamaki:
**»Firm Search, Sectoral Shifts, and
Unemployment. Studies on Labor
Market Adjustment in Sweden«**

Stockholm, Swedish Institute for Social Research, 1991, 184 s., 155 S.Kr.

»The approach taken in this thesis is only one of many plausible ways to examine labor market adjustment«, skriver forfatteren med typisk svensk selvbevidst beskedenhed i indledningen til den nye disputats om tilpasningsprocesser på arbejdsmarkedet.

Bogen rummer ikke de store teoretiske betragtninger om arbejdsmarked og samfundsøkonomi.

Der findes ikke revolutionerende teorier eller visioner om fremtidens arbejdsmarkeder og arbejdsmarkedspolitik. Men den giver en grundig introduktion til en række nyere – overvejende amerikanske – teorier om sammenhænge mellem strukturelle skift på arbejdsmarkedet, virksomhedsadfærd og arbejdsløshed.

Bortset fra dette generelle udgangspunkt findes intet samlende teoriapparat. De fem hovedkapitler kan derfor læses som fem enkeltstående artikler, hvoraf de to rummer teoretiske videreudviklinger af modeller for korttidskontrakter og for virksomheders søgeadfærd efter arbejdere med høj produktivitet (kapitel 3 og 4). Kapitel 2 rapporterer resultaterne fra en omfattende empirisk undersøgelse baseret på svensk materiale af arbejdsløshedens variation over erhvervssektorer og regioner.

Endelig indeholder kapitel 5 og 6 eksempler på empirisk testning af to modeller for sammenhænge mellem ændringer i erhvervsstrukturen og arbejdsløshed. Begge modeller er baseret på den plausible tankegang, at hurtige forandringer i arbejdskraftsefterspørgslen mellem sektorer kan give anledning til strukturel arbejdsløshed. Forklaringen kan findes i almindelige »trægheder« i tilpasningen eller – mere raffineret – i adfærden hos de virksomheder, som henholdsvis afskediger og ansætter arbejdskraft. Pointen er her, at virksomheder, der indskrænker arbejdsstyrken, vil afskedige lavproduktive arbejdere, mens ansættende virksomheder – af samme grund – vil være tilbageholdende med at ansætte de arbejdere, som er blevet arbejdsløse i andre sektorer.

Så på mange måder er der tale om en meget svensk bog. Omhyggelig i detaljen. Velfungerende og sikker. Baseret på nyeste teknologi. Men uden de store designmæssige visioner. Nærmest som en Volvo. Nyttig læsning også for danske arbejdsmarkedsinteresserede, som også vil få et overblik over en del af den nyeste arbejdsmarkedsteoretiske litteratur og en række eksempler på empiriske analyser af det svenske arbejdsmarked.

Per Kongshøj Madsen
Lektor, cand.polit.
Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Hector Estrup (1991): »Nogle grundtræk af den Økonomiske Teoris udvikling«

København: DJØF Forlag. 270 pp.

Idéhistorie har indenfor økonomisk teori næsten altid været en aktivitet af ringe status, betragtet som et temmeligt overflødigt studie af afdøde mænds forkerte tanker. Praktiske økonomer har betragtet teorihistorie med slet skjult irritation – teorihistorie »kan ikke bruges til noget« – og formelle økonomer (der af gode grunde ikke har brugt denne argumentation) har lanceret forskellige versioner over temaet »teorihistorie bringer os ikke videre«. Dette på trods af, at nogle af professionens mest fremtrædende bidragsydere – f.eks. Keynes, Schumpeter, Stigler, Coase, Viner, Robbins, Baumol og Samuelson – har leveret omfattende teorihistoriske analyser. Og på trods af, at selveste Walras kritiserede »the idea, so bourgeois in its narrowness, of...turning out calculators with no knowledge whatsoever of sociology, philosophy, history« (1926, p. 48).

Teorihistorikerne har i forsvaret for deres fags eksistens ofte fremhævet, at hvad de leverer, er bidrag til disciplinens selvforståelse: Hvorfor økonomisk teori er, hvad den er idag, kan kun fuldt forstås på baggrund af, hvad den var i fortiden. Dette er en temmelig defensiv argumentation: Den formelle økonom, der forsøger at tilegne sig de sidste teoremer fra »Journal of Irrelevant Mathematics«, kan næppe overbevises om rimeligheden i, at han skal læse om, hvad Thornton mente om pengepolitik, Petty om markantilisme, eller Carl Menger om nytteteori.

Men teorihistorikere kan imidlertid pege på følgende: Henvisning til afdøde teoretikere er en meget vigtig del af markedsføringen af nye økonomiske teorier. Og det er her, at økonomer går i vandet, som eksemplificeret i den – efter min mening – fejlagtige idé, at moderne generel ligevægts-teoretikere skulle have formaliseret (»præciseret«, som de plejer at sige), hvad Adam Smith mente med »den usynlige hånd«. Teorihistorikere har en funktion ved at afsløre sådan dårlig retorik.

Endnu mere offensivt kan teoriehistorikere pege på, at begivenheder i økonomisk teori fortid meget ofte har været retningsbestemmende for senere teoretisk udvikling, og ikke altid til det bedre. At Marshall blev glemt i virksomhedsteori i 1930'erne, har f.eks. haft stor betydning for, at virksomheden indtil midten af 1970'erne var et temmeligt sterilt felt. Ved at undersøge sådanne begivenheder kan teoriehistorikere være med til at forklare, hvorfor eksisterende teori er utilfredsstillende, og måske indicere nye muligheder ved at pege tilbage på de udviklingsforløb, der kunne have været valgt. Endelig er – som Thomas Kuhn hævder – videnskabelig udvikling ofte karakteriseret ved et indholdstab; vigtige indsigter kan ufortjent gå i glemmebogen. Så teorihistorie har en klar eksistensberettigelse.

Hvad har der så været af dansksproget litteratur? For et par år siden publiceredes J.K. Galbraiths »Økonomiens profeter«, som var glimrende journalistik – hvilket også var alt hvad der kunne siges om den. Vi har Joan Robinsons »Økonomisk Filosofi«, rigeligt præget af Robinsons ideosynkrisier. En glimrende antologi om »Danske Økonome« (København 1975), der netop kun er om danske økonomer. Samt en bog – »Den Økonomiske Teori Rødder« (Kurt Pedersen, Herning 1981) – baseret på cand.Merc.-studerendes afløsningsopgaver.

Professor Hector Estrups nye teorihistorie – »Nogle Grundtræk af den Økonomiske Teori Udvikling« – opfylder således et tomrum. Hvad der umiddelbart kan siges om bogen er, at den er misundelsesværdigt velskrevet. Hør f.eks. følgende passage om, hvorfor nogle betegnede klassisk økonomi som »the dismal science«, d.v.s.: »En videnskab, der satte en ære i at bevise, at al rigdom var midlertidig, og i at undersøge de processer, der i sidste ende ville føre ethvert samfund fra selv nok så frodige marker, enge og skove ud i en tundra af ensformig uforanderlighed, hvor fattigdommens permafrost vil isne og indelukke enhver spirende vækst« (p. 135).

Sådan elegant stil, letflydende, causerende fremstilling iøvrigt, og fravær af mere avanceret formalisme med enkle differential-ligninger betyder, at der her er tale om en bog, der med fornøjelse og

udbytte kan læses af »the intelligent layman«, og ikke blot af økonomer og økonomistuderende.

Dispositions-mæssigt er Estrups bog bygget op omkring hovedfigurerne i økonomisk teorihistorie, Smith, Ricardo, Marx, Keynes, men nogenlunde lige megen plads afsat til dem hver. Herudover er der supplerende kapitler om merkantilisme, Stuart Mill og et enkelt kapitel om neoklassisk teori. Skønt dette sidste kapitel – efter denne anmelders smag – er for kort, indeholder det en meget interessant diskussion af Edgeworth og en kontrasteren af hans bidrag med Walras'. Af bogens 264 tekstsider er de 144 afsat til rene klassiske økonomer. Hertil kommer 47 sider om Keynes. Så det er næppe for meget sagt, at de centrale figurer i Estrups teorihistorie er klassikerne og Keynes.

Det kan alt efter smag diskuteres om dette er en heldig disponering af stoffet: Én, der tenderer mod at se den økonomiske videnskab som kumulativ – med moderne neoklassisk teori som det fagreste træ i skoven – vil måske f.eks. efterlyse en langt mere fyldig behandling af 1800-tallets forløbere for neoklassisk analyse (Dupuit, Gossen o.a.) eller af marginalismens gennembrud generelt. Og en sådan økonom vil måske også efterlyse noget mere whig-historie i Estrups fremstilling, hvilket her vil sige nogle flere forsøg på at perspektivere ældre doktriner i lyset af moderne teori (f.eks. Smith i kontekst af neo-institutionel teori, diskussionerne af arbejdsmarkedet i Keynes-kapitlerne i kontekst af nyere arbejdsmarkedsteori). Ligeledes ville i denne sammenhæng en mere omfattende fremstilling af 1930'ernes teoretiske gennembrud – ikke bare Keynes – måske have været på sin plads, taget i betragtning af en meget lang række moderne teoretiske udviklinger grundlægges eller får deres klassiske formuleringer i dette årti: Monopolistisk konkurrence-teori, moderne velfærdsteori, komparativ systemteori, vækstteori etc.

På den anden side vil de, der finder moderne økonomisk teori for tør og abstrakt, afkoblet fra samfundet, dets institutioner, politik og moral, tendere mere mod at bifalde Estrups vægtning. For disse sidste vil særlig diskussionerne af Smith og Mill, samt de generelle overvejelser omkring den usynlige hånds princip – dets mening og moralske

konnotationer – være tiltalende. Estrups perspektiv er netop bredt samfundsvidenskabeligt og hans centrale tema er det klassiske spørgsmål: »Hvorledes er enkeltindividets frihed og lykke foreneligt med dets placering som enkelement, borger, i samfundets økonomiske, sociale og politiske maskineri?« (p.12). Det er i lyset af dette spørgsmål, at den økonomiske teorihistorie ansues, og Estrup formår at drive temaet igennem i næsten samtlige kapitler. Det er samtidigt dette spørgsmål, der motiverer tilstedeværelsen af brede moralfilosofiske og politisk-filosofiske diskussioner.

Specialisten i teorihistorie vil ikke finde særlig meget nyt på detail-niveauet. Og generelt er der da også nogle lakuner, hvoraf nogle er nævnt i det foregående, men formentlig kan det ikke være anderledes med en introducerende fremstilling med bred appel.

De foregående kritikpunkter skal dog kun trække lidt fra det generelle indtryk af en kompetent og kultiveret fremstilling af generel økonomisk teorihistorie, en fremstilling, der som nævnt er det første vægtige dansk-sprogede bidrag. Hector Estrups bog skal hermed være varmt anbefalet.

Referencer:

Walras, L. (1926/1954): *Elements of Pure Economics*. Homewood.

Nicolai Juul Foss

Institut for Erhvervs- og Samfundsforskning
Handelshøjskolen i København

Henrik Pade (red.):

»Vækst og dynamik i dansk erhvervsliv«

Schultz 1991.

Denne bog er efter eget udsagn en dansk udgave af et internationalt forskningsprojekt under ledelse af Michael Porter. Henrik Pade optræder som redaktør, men det fremgår ikke, hvem der har

skrevet den. Er forfatterne virkelig cand.merc.-studerende, som det synes at fremgå af forordet?

Der er forord af Michael Porter og Erik Johnsen. Sidstnævnte kalder bogen »Et unikt studium, der kalder på en unik opfølgning« og roser det anvendte »metodekompleks«.

Kapitel 1 består hovedsaglig i en udskrift fra OECDs Historical Statistics. Det forsøges påvist, at Danmark siden 1960 og specielt i 1980'erne har haft ugunstig udvikling i visse makroøkonomiske indikatorer – relativt lav økonomisk vækst og eksportvækst, underskud på betalingsbalancen, beskeden forskningsindsats, høj arbejdsløshed m.v. Disse forhold udnævnes til »efterslæb, som trænger til en meget markant genopretning«. Midlet er at skabe konkurrencedygtige industrier. Ved begyndelsen af 1990'erne tegner de makroøkonomiske udsigter dog noget lysere. Den danske inflation er lav. Eksporten og erhvervslivets forskningsindsats vokser hurtigt. Der synes mulighed for høj vækst og reduceret ledighed i første halvdel af 1990'erne (Budgetdepartementet 1991).

I kapitel 2 gives en 2 siders (!) gennemgang af udenrigshandelsteorien. Derpå præsenteres Porters begrebsapparat, »Som er mere holistisk og dynamisk« end den traditionelle teori. Porter fremhæver som bekendt, at national faktorudrustning, hjemmemarked, tilsluttede brancher og indenlandsk konkurrence kan have betydning for nationers internationale konkurrenceevne på et givet område. Pade finder det godt at præsentere sin egen version af Porter. Et eksempel:

»... tilfældet inddrages ikke som et selvstændigt element. Modellen er således tillempet danske forhold«.

Desuden er staten og virksomheden i Pades version blevet selvstændige determinanter for international konkurrenceevne.

De væsentligste selvmodsigelser og uklarheder i Porters model er dog bevaret. International konkurrenceevne kan eksempelvis bero på nationale faktorfordele, men også på selektive ulemper i nationens faktorudrustning. Et stort og krævende hjemmemarked kan være en fordel, men det sam-

me kan et mættet hjemmemarked. Rivalisering på hjemmemarked er nødvendig for at stimulere international konkurrenceevne, men virksomhederne på hjemmemarkedet kan også stimuleres af udenlandske konkurrenter. Staten bør (jvnf. Porters forord) ikke intervenere direkte, men »gennem forsknings- og undervisningspolitik er det muligt at skabe de kvalifikationer, en given branche har behov for«.

Særlig vægt lægges på idéen om, at nationers konkurrenceevne inden for bestemte sektorer kan føres tilbage til »klynger« af konkurrencedygtige virksomheder.

Kapitel 2 konkluderer forståelig nok: »Konkurrenceevnen er således en særdeles kompliceret størrelse«. Det kunne man på forhånd have tænkt sig til, og Pade har ikke gjort det klarere. Han forsøger på intet tidspunkt at definere dette centrale begreb endsige at formulere det problem, han ønsker at belyse. Selv vurderer Pade dog sin model højt. Den kan angiveligt vejlede både stat og virksomheder og desuden danne basis for en industripolitisk konsensus.

Kapitel 4 præsenterer casestudier af konkurrencedygtige danske brancher. Perspektivet er udflydende. Det er ikke klart, om Pade ønsker at teste sin model på historiske data eller anvende den til fremtidsrettet konsulentarbejde, jvf. f.eks. følgende uddrag fra afsnittet om mejerierne:

»Fremover vil det engelske marked, hvor Lurpak smør stadig har en meget væsentlig position, miste sine betydning for afsætningen...

».. Derimod er det specielt inden for det politiske felt, at brancheorganisationerne skal koncentrere deres indsats. Den internationale lobbyaktivitet vurderes at være et område, der får stigende betydning...«

».. man må indstille sig på at konkurrere på markedsvilkår i fremtiden..«

».. den lavere prioritering af landbrugssektoren inden for de sidste 25 år..«

Bogen vrimler med sådanne udokumenterede påstande og halvkvædede viser. Der er så mange, at nogle af dem nok skal vise sig at være rigtige. Men dokumentation er en væsentlig forudsætning for at afgøre hvilke. Og denne dokumentation giver Pade ikke, men udtaler sig derimod med forbavsende skråsikkerhed om alt lige fra de politiske relationer mellem Venstre og andelsbevægelsen til kvaliteten af forskerne på DTH, Universiteterne og Danmarks Farmaceutiske Højskole.

Det mangelfulde casemateriale understøtter iøvrigt ikke engang Pades »model«. Gang på gang nævnes det i forbifarten, at det lille danske hjemmemarked har været uden betydning for industriens afsætning. Netop denne iagttagelse kunne danne baggrund for en kritik af Porters model, når den anvendes på små åbne økonomier. På samme måde noteres det, at international rivalisering kan erstatte national rivalisering. Og mon ikke danske virksomheder kunne være en del af en international klynge og trække på udenlandsk infrastruktur? At international konkurrenceevne skulle afhænge af internationale konkurrencevilkår forekommer ikke epokegørende.

Et eksempel er det såkaldte fødevarerindustrielle kompleks, hvor kravet om bedre produkter ikke kom fra den danske forbruger, men fra de udenlandske markeder (s. 200). Og hvor der aldrig har været et udbredt samarbejde mellem andelsbevægelsen og aktieselskaberne (s. 202). Det nævnes iøvrigt ikke med et ord, at landbrugsproduktionen er og har været subsidieret.

Nærmest komisk bliver det, når Pade i kapitel 4 taler om et »mink-cluster« såvel som et »teknisk cluster« i dansk erhvervsliv. Klyngebegrebet har her fået så meget elastik, at det er blevet meningsløst.

I kapitel 5 redegøres for succesfaktorer på virksomhedsniveau: høj kvalitet, høj markedsandel, fokuseret markedsføringsindsats, internationalisering og innovation samt andre plusord. Pade holder sig ikke for god til at fremhæve »professionel« ledelse, »dygtige« mellemledere og »veluddannede« medarbejdere som succesfaktorer. Succesfaktorerne på brancheniveau er ikke mindre banale og forklares heller ikke med nogen syste-

matik: »Sund« lokal rivalisering, et »passende og realistisk ambitionsniveau« i brancheforeningernes samarbejde, »gode« relaterede industrier m.v.

De erhvervspolitiske og strategiske anbefalinger i kapitel 7-8 flyder over med tomme fraser. Erhvervsledere skal »gå markant igang med at disponere, beslutte og igangsætte udfra de førende globale standarder« og lægge »de selvtilfredse, indadvendte og blufærdige danske normer væk«. Fagbevægelsen opfordres til »at slutte op om ny dynamik og vækst« i håbet om »reallønsforbedringer på bordet« nu. Pensions-, forsikrings- og bankkapital skal efter fusionerne gå videre med »at tænke og handle stort«. Forskningsverdenen bør »naturligt slutte op om højere normer og standarder«. Gælder det også Pade selv? Det politiske system bør »få skabt den nødvendige enighed over en længere årrække om de programpakker som er nødvendige og tilstrækkelige til at skabe ny dynamik og vækst«. Desværre giver Pade ingen anvisning, af hvilke programpakker det drejer sig om. Man kan da også tvivle på, om offentlige programpakker vil være »tilstrækkelige« om overhovedet »nødvendige«.

Danskerne i almindelighed må »lægge selvtilfredsheden og indadvendtheden væk til fordel for et nyt, internationalt udsyn«, »lægge jantelov og blufærdighed væk« og »satse massivt på områder, hvor vi har særlige fortrin«, »acceptere format og restrukturering«, hvad det så ellers er.

Pades bog er i sandhed »et unikt studium« – af den slags, vi nødig skulle få for mange af.

Steen Thomsen
Institut for International Økonomi og Virksomhedsledelse,
Handelshøjskolen i København

Yvonne Due Billing:

»Køn, karriere, familie«

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1991. 163 sider, hæftet. Pris kr. 150,00.

Inden for de sidste 10 år er der udgivet en række bøger om kvindelige ledere. Fælles udgangspunkt for disse bøger har været den kendsgerning, at der er forholdsvis få kvindelige chefer til trods for, at kvinder udgør op mod halvdelen af arbejdsstyrken. Strukturelle og kulturelle barrierer på arbejdspladserne ses for det meste som den væsentligste årsag til denne kønsulighed, og der stilles sjældent spørgsmål i forbindelse med familiens betydning.

Dette centrale, men ofte oversete spørgsmål i forbindelse med at forså kvinders muligheder for at gøre karriere, er kernen i denne bogs problemstilling: »Hvordan spiller familien ind som en restriktiv eller understøttende faktor i forbindelse med kvinders (og mænds) muligheder for at påtage sig/eller fungere i en chefstilling?« (s. 11). Bogen er anden del af en afrapportering af en undersøgelse, der havde som formål at afdække nogle uligheder mellem kønnene, såvel i organisationer som i familien. Den første del vedrørende organisationsforholdene blev fremstillet i bogen »Køn, ledelse, organisation« (m. M. Alvesson), DJØF-forlaget, 1989 (anmeldt i Økonomi og Politik nr. 1/1990).

En analyse af relationen mellem familie og karriere nødvendiggør, iflg. forfatteren, et kønsperspektiv på organisationer, hvilket hidtil ikke har været inkorporeret i organisationsteorierne eller i teorier om ledelse. Når kønsdimensionen har været behandlet i organisationsteorien, har det overvejende været i form af to varianter, hvor den ene har været fokuseret på kvinder og ledelse, mens den anden har haft til formål at udvikle en feministisk organisationsteori (kap.1). Ligestillingsperspektivet fremhæver den diskrimination, kvinder udsættes for i arbejdslivet, og anbefaler positiv særbehandling eller kønsneutrale karrieremønstre som strategier. I modsætning til de feministiske organisationsteoretikere (alternativ-værdiperspektivet), der fremhæver kvinders alternative kvalifikationer og værdier, der – iflg. dette per-

spektiv – indebærer, at kvinder kunne bibringe organisationer noget radikalt nyt, men måske prioriterer kvinder anderledes f.eks. familien. Begge indfaldsvinkler er inspirationskilde for forfatterens analyse af det empiriske materiale (kap. 2).

Yvonne Due Billing sætter imidlertid problemstillingen ind i en bredere teoretisk ramme. En makroteoretisk forståelsesramme kan sige noget om de samfundsmæssige rammer og strukturer, der sætter betingelser for menneskers handlen, men kan ikke forklare, hvorfor nogle prioriterer familie og andre karriere. Kønsrolleteorien og socialisationsteorien betoner henholdsvis det sociale miljø og subjektivitetens betydning, men er i sig selv ikke tilstrækkelige. Det er derimod vigtigt at undersøge konkret-historiske forskelle f.eks. på det kulturelle og det institutionelle niveau i stedet for at hævde en almen mandsdominans, som patriarkatskonceptet lægger op til. Og det er vigtigt at undersøge de forskellige måder, hvorpå kvinder (og mænd) kan håndtere deres karriere på. Til trods for, at der tilsyneladende er en kønsundertrykkelse i kulturen, er det muligt for kvinder at 'forhandle' resultatet af den (kap.3).

Gennemgangen af den internationale forskning (kap. 4) fører forfatteren frem til følgende *tese*, der undersøges nærmere i det empiriske materiale: »at der vil vise sig forskelle i forventninger, såvel i de eksterne som i de internaliserede, at de førstnævnte kan variere fra familie til familie og fra organisation til organisation. Og med hensyn til de internaliserede er kvinder forskellige og vil derfor sandsynligvis agere/reagere på forskellige omstændigheder på mange forskellige måder« (s. 81). Det vil sige, at forskelle i organisationerne, familierne og de enkelte kvinders og mænds subjektivitet spiller en rolle for den måde, karrieren gribes an på.

Undersøgelsen bygger på interviewundersøgelser i henholdsvis Socialstyrelsen, Udenrigsministeriet og SAS, der er udvalgt, fordi de kontrasterer hinanden i forhold til dimensioner, der blev anset for væsentlige for at kunne undersøge ledelses- og organisationsforhold ud fra et kønsperspektiv: Høj/lav kvindeandel på lederplan og i organisation, privat/offentlig og arbejdsindhold (kvinde/mandearbejde) (s.139). Undersøgelsen omfat-

ter 23 kvindelige chefer samt 14 mandlige, hvis arbejdsfunktion og -position samt antal underordnede skulle være tilsvarende en kvindelig chefs. Det vil sige et »matched sample«. (s.132).

På baggrund af en karakteristik af organisationernes karrierekrav og familiernes krav/støtte i forhold til de arbejdsmæssige krav tegner forfatteren et billede af de *individuelle reaktionsformer* og undersøger, om der på grundlag af det foreliggende empiriske materiale kan udledes forskellige reaktionsmønstre for kvinder og mænd. Til analysen af reaktionsformer over for henholdsvis familien og karrieren anvender forfatteren 3 begreber: 'Exit' og 'loyalitet', der står for henholdsvis 'tilbagetrækning fra' og 'følelse af tæt tilknytning til' samt begrebet 'voice' som udtryk for 'interesseartikulation/stille krav'. Dette analyseapparat giver 9 teoretisk mulige reaktionsformer.

Undersøgelsen af kvindelige og mandlige chefers valg af exit, voice og loyalitet viser, at »kvinder er mere varierede i deres reaktionsformer end mænd. Man kan sige, at mænd handler traditionelt (dvs. primært loyale over for organisationen/arbejdslivet), hvilket er i overensstemmelse med deres breadwinner rolle. Mange kvinder handler også traditionelt, idet de primært er loyale over for familien (forsinker karrieren osv.). Det nye er, at der er opbrud i disse traditionelle mønstre for begge køns vedkommende. Nogle mænd er ikke længere loyale over for organisationens krav (de forlader den, hvis den ødelægger familielivet) og nogle (en hel del) kvinder er ikke længere primært loyale over for familien (de forlader den eller undlader helt at få en familie, hvis det indebærer, at de ikke kan gøre karriere). Så er der varianter herimellem eks. dobbeltkarrierefamilien, hvor parterne forsøger at være loyale over for såvel hinanden, familien som karrieren.« (s. 112)

Konklusionen på undersøgelsen er, at det får nogle andre konsekvenser for kvinder at blive chefer, end det gør for mænd. Det er generelt ikke helt enkelt for kvindelige chefer at kombinere familieliv og karrieren. Det bliver nemt konfliktfyldt i form af en dobbelt-loyalitetsskonflikt, og de kvindelige chefer tvinges oftere end deres mandlige kolleger til at vælge side på grund af nogle samtidige krav

fra privatlivet og arbejdslivet, ved f.eks. at forsinke karrieren indtil børnene er blevet større, eller at fravælge familielivet ved ikke at gifte sig eller søge skilsmisse. Et af de mest slående resultater, hvilket er i overensstemmelse med international forskning er, at mere en halvdelen af de kvindelige chefer i materialet er enlige, medens alle de mandlige (på nær én) er gift. Med hensyn til børn, så har mindre end halvdelen af kvinder mod alle (på nær én) af mændene børn (kap. 5).

Med bogen »Køn, Karriere, Familie« har Yvonne Due Billing givet en original, empirisk dokumentation for, at det er frugtbart at indtage et mere nuanceret syn på samspillet mellem strukturelle forhold og individuelle reaktionsformer, end det hidtil har været tilfældet i debatten om kvinder og karriere og den mere overordnede diskussion om kvindeundertrykkelsen og kvinders muligheder. Hun benægter således ikke de undertrykkende mekanismers eksistens i organisationer og kulturen eller den traditionelle kønsocialiserings betydning, men understreger vigtigheden af at have øje for forskelle i organisationer og individuelle handlingsmønstre, og for, at tingene er i stadig bevægelse. En glidende ændring i hverdagslivets praksis og individuelle reaktionsformer og interesseartikulation er med til at ændre på nogle strukturelle forhold og stereotype opfattelser og dermed betingelserne for kvindelige - og mandlige chefers arbejds- og familieliv. Man kunne i den forbindelse godt efterlyse en mere dybgående tolkning af materialet med henblik på at belyse de mandlige chefers situation. Har f.eks. mænd de samme karrieremuligheder som kvinder, hvis de forsinke karrieren på grund af småbørn? Hvilke reaktionsformer kan de i givet fald benytte sig af?

Bogen er en disputatsafhandling, og forfatteren fik tildelt doktorgraden ved Lunds Universitet. Det er således en videnskabelig dokumentation og ikke en debatbog, men kan også have interesse for en bredere kreds af læsere end et egentligt videnskabeligt miljø, idet den giver en god beskrivelse af vilkårene for forholdet mellem familien og karrieren.

Kirsten Thomsen,
lektor ved Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Jesper Due, Jørgen Steen Madsen og Henrik Vistisen:

»Jeg var bange i starten.

Evaluering og sociologisk analyse af et kommunalt efteruddannelses- og omstillingsprojekt«

Kommuneinformation 1991.

»Jeg var bange i starten« er en afrapportering af følgeforskning i forbindelse med et projekt om kommunal omstilling og efteruddannelse, der blev gennemført i to kommuner.

Projektet blev gennemført under Det Kommunale Efteruddannelsesudvalg, et samarbejdsorgan imellem de kommunale arbejdsgiversammenslutninger og de kommunale lønmodtagersammenslutninger. Følgeforskningen er varetaget af de tre forfattere, som er tilknyttet FAOS, dvs. Forskningsgruppen Arbejdsmarkeds Organisationernes Sociologi.

Forfatterne har på den ene side ønsket at gennemføre en »projekt-intern« evaluering af forløbet i de to kommuner, og på den anden side en mere sociologisk diskuterende analyse. Hvor den evaluerende del tager udgangspunkt i projektets erklærede mål og på den baggrund vurderer målopfyldelsen, tager den sociologiske diskussion udgangspunkt i konsekvenserne for »den sociale orden« og fokuserer på fænomener som konflikter (interesse-modsætninger) og konsensus i forbindelse med projekt-forløbet.

Rapporten redegør for projektets baggrund, gennemgår kronologisk forløbet i de to kommuner, og slutter af med evaluering og diskussion af de indvundne erfaringer.

Projektet

Projektet rettede sig specielt mod omstilling i kommunale skatteforvaltninger og blev gennemført med bistand fra professionelle konsulenter ansat i KL og HK/Kommunal.

Baggrunden for projektet angives at være »ønsket om en rationalisering på skatteområdet gennem en ændret tilrettelæggelse af skatteopgaven«

(s.26). Projektet skulle »gennemføre forløb i to kommuner, der indebærer ressourceprioritering, omstilling og effektivisering af kommunernes skatteforvaltninger samt omskoling og genplacering af *overtallige* medarbejdere« (s.27, min fremhævelse).

Denne »genplacering« kan dreje sig om (1) flytning til nye funktioner inden for samme forvaltning, (2) flytning til andre forvaltninger, og, hvad der skulle vise sig at være det kritiske punkt, (3) »omplacering til job uden for kommunen«. Projektet skulle bl.a. rette sig mod efteruddannelse, specielt i forhold til de i forvejen dårligst uddannede, som »kan lette overgangen til andre opgaver eller andet arbejde« (s.26)

Det er i det mindste forståeligt, at projektet af nogle opfattes som et regulært *rationaliseringsprojekt* og ses i sammenhæng med krav om personalereduktioner. Det burde derfor næppe undre, at medarbejder-repræsentanter i de to kommuner i nogle tilfælde reagerer med »mistillid« over for projektet, og antyder eksistensen af »skjulte dagsordener«, når det hårdnakket fra projektledelsens side bliver fastholdt, at projektet er »afskedigelses-neutralt«.

Det kan til gengæld undre, at de uafhængige forskere som fulgte projektet, tilsyneladende ukritisk overtager konsulenternes fortolkning af denne »tendentielle mistillid«, og ser den som udtryk for at de lokale repræsentanter »misforstår« projektet.

Rapportens forfattere bruger ord som »modarbejdelse« og »obstruktion« til at beskrive medarbejder-repræsentanternes reaktioner, og forklarer sociologisk den lokale skepsis med »den tendentielle konservatisme i komplekse sociale organisationer«: »Den stædige fastholdelse af den tendentielle mistillid gjorde deltagelsen mere obstruerende end konstruktivt medspillende« (s.169).

Tryghed og tryghed er to ting

Medarbejder-repræsentanterne krævede sikkerhed for, at omstillingstiltagene ikke ville blive ledsaget af personalereduktioner. På den måde afdækkede projektet det tilsyneladende paradoks,

at en garanti mod afskedigelser på den ene side var en forudsætning for, at medarbejder-repræsentanterne kunne gå konstruktivt og engageret ind i projektet, og på den anden side medførte, at man ikke fandt nogen grund til at iværksætte de mere radikale dele af projektet (f.eks. undersøge mulighederne for »omplacering uden for kommunen«).

Der er ifølge forfatterne brug for en kombination af »pres og tryghed« for at man kan få den slags projekter til at fungere. I den sammenhæng peger de på en *individualisering af trygheds-begrebet*, eller det de kalder »en overgang fra en traditionel mekanisk tryghed til en dynamisk tryghed«, hvor man ikke kollektivt er sikret mod afskedigelser, f.eks. via tryghedsaftaler, men »garanteret beskæftigelse, hvis man er 'omstillingsparat' og 'samarbejdsvillig« (s. 129). Som udtalt af en kommunalt ansat HK'er, jeg (i anden sammenhæng) har interviewet: »Hvis bare jeg er omstillingsvillig og fleksibel, så regner jeg ikke med, at det er mig, der bliver fyret.«

Det væsentlige bliver under alle omstændigheder efteruddannelse. Og hvad angår vægt på efteruddannelse afspejler rapporten en overensstemmelse mellem forfattere, konsulenter, projekt-deltagere, og de »menige« medarbejdere. Det mest kontante, der kom ud af projektet i de to kommuner, var en kortlægning af medarbejdernes kvalifikationer og efteruddannelsesbehov, og dermed etableringen af et informationsgrundlag for en egentlig efteruddannelses-politik.

Magten til at fortolke situationen

Forfatternes tolkning er, at projektforløbet i de to kommuner har resulteret i en interesse i efter- og videreuddannelse på det lokale niveau. Men spørgsmålet er, om ikke projektets »succes« på det område snarere er udtryk for, at eksisterende behov og interesser i efteruddannelse har haft mulighed for at *komme til orde* via projektet.

Måske er det en forudsætning for, at sådan et projekt kan lykkes, at der på forhånd er en *grundlæggende overensstemmelse imellem de fortolkninger af problemerne, som findes henholdsvis hos konsulenterne og lokalt*. Sådan som man lokalt har oplevet og fortolket situationen, synes der

f.eks. ikke at kunne være tale om »overtallige« medarbejdere i skatteforvaltningen. Tværtimod oplever man det i den ene kommune, som at man »er skåret til benet«. Samtidig oplever man tilgang af nye opgaver, f.eks. øgede krav til erhvervs-ligningen, og i forbindelse med den teknologiske udvikling. Det burde på den baggrund være forståeligt, at der ikke var nogen særlig interesse i at gå ind i aktiviteter, der rettede sig mod »omplace-ring uden for kommunen«.

I den sammenhæng kan man savne en mere dybtgående *kritisk* diskussion af konsulenternes rolle. De optrådte i egen selvforståelse som uvildige proceskonsulenter med den professionelles ret til at udforme »neutrale« metoder. Forfatterne *antyder*, at der måske er grundlag for at opfatte dem som partshavere, dvs som repræsentanter for det centrale niveau i modsætning til det lokale. Men metodernes neutralitet betvivles ikke, selvom de f.eks. resulterer i stort set enslydende formuleringer på dagsordenen i de to meget forskellige kommuner, eller når konsulenterne med henvisning til deres samfundsvidenskabelige ekspertise afviser at medtage et spørgsmål om ansættelsesform i et spørgeskema (det har ret meget betydning for den »mekaniske« tryghed i ansættelsen, om man er tjenestemandsansat). Selv om konsulenternes opgave udelukkende var at *formidle* lokale processer med udgangspunkt i lokale problemer, ser det ud til, at det i høj grad er konsulenternes initiale fortolkning-af-situationen, der har domineret projektforløbet.

Kollektivitet og kultur

I det afsluttende kapitel diskuteres betydningen af fænomener som kollektivitet og kultur, i forbindelse med omstillingsprocesser.

Her er det empiriske grundlag imidlertid svagt. Forskerne har fulgt møder i projektets styre- og arbejdsgrupper, og har interviewet et mindre antal deltagere i disse grupper. Man har fokuseret på de formelle »aktører« i projektforløbet. Det kan muligvis være et tilstrækkeligt grundlag for diskussion af forløbet som et »spil« imellem folk, der repræsenterer forskellige grupper. Men det er næppe tilstrækkeligt til f.eks. identifikation og karakteristik af en særlig form for »funktionær-kollektiv«, der introduceres som modstykke til

Lysgårds begreb om »arbejderkollektivet«. Den svage empiriske fundering gælder måske i det hele taget diskussionen af »den sociale orden«, der er rapportens overordnede sociologiske problematik.

Imidlertid får forfatterne på den måde påpeget *det ønskelige* i empirisk belysning af kollektivtetsformer og arbejds-kulturer på administrative arbejdspladser. Sådan en belysning kunne f.eks. forbedre grundlaget for projekter som det, rapporten beskriver.

Bolette M. Christensen,
lektor, Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Peter Ove Christensen: »Assymetric Information, Efficient Resource Allocation and Moral Hazard in Capital Markets«

Odense Universitetsforlag, 1990.

Hvori består værdien af eksterne regnskabsmeddelelser? En virksomheds ledelse ved mere end investorerne om forhold og begivenheder af betydning for driften. Regnskaberne kan ikke videregive al denne viden, men de kan godt afspejle nogle væsentlige aspekter. Vil de være af interesse for investorerne, og hvorfor egentlig?

Det er dette spørgsmål, Peter Ove Christensen behandler i sin doktorafhandling. Han gør det ved hjælp af matematiske modeller, som kombinerer centrale ideer fra finansieringsteori og informationsøkonomi. Den teoretiske fremstillingsform er naturlig og velvalgt fordi det drejer sig om en videnskabelig afhandling, men den gør samtidig bogen utilgængelig for praktikere. Indholdet er imidlertid direkte relevant for den løbende debat om indholdet og omfanget af virksomhedernes offentliggjorte regnskaber.

Medmindre der er en alvorlig interessekonflikt mellem investorerne og virksomhedens ledelse, vil

de eksterne regnskaber ifølge Peter Ove Christensens analyse kun have en meget begrænset værdi. En godt udtænkt ansættelseskontrakt kan give direktionen de rette incitamenter til altid at handle i investorernes interesse. Investorerne kan trygt overlade det til direktionen at udnytte sin særlige viden om virksomheden til at maksimere det økonomiske resultat. De vil ikke være interesseret i at få del i informationerne, når blot de får del i pengene.

Hvis regnskaberne ikke offentliggøres, vil den enkelte investor ganske vist have et incitament til at søge adgang til oplysningerne ad anden vej. Hvis han er bedre informeret end de andre investorer, kan han jo score en gevinst i aktiemarkedet. Men da hans gevinst er et tab for andre investorer, er der alligevel ingen gevinst for investorer som gruppe.

Tillader man sig at gå en anelse videre end forfatteren, kan denne tankegang føre til to teorier om, hvorfor investorerne presser på for at få bedre regnskabsinformation. Den første er, at de vil slippe for at konkurrere med hinanden. Hvis de presser virksomhederne til at offentliggøre oplysningerne, slipper de for at bruge tid og kræfter på selv at få fat i dem for at snyde hinanden. Den anden og mere kyniske teori går ud på, at det fortrinsvis er de store institutionelle investorer, der ønsker bedre regnskabsoplysninger. Det er samtidig dem, der på grund af deres ekspertiser bedst i stand til at forstå og fortolke oplysningerne. De kan bruge dem til at handle i aktiemarkedet og få en gevinst på bekostning af mindre investorer, som ikke fatter hvad regnskaberne betyder. Jo bedre regnskaber, jo flere penge kan de store investorer tjene på at narre de små.

De eksterne regnskaber har en mere fundamental rolle, hvis der er en interessekonflikt mellem investorerne og ledelsen, som ikke fuldstændig kan løses ved at bygge passende incitamenter ind i ledelsens ansættelseskontrakter. Sådanne konflikter kan opstå, når investorerne udelukkende er interesseret i virksomhedens økonomiske resultat, mens ledelsen er personligt involveret. Direktorerne interesserer sig ikke kun for at tjene penge, men også for, hvordan de tjener penge. De vælger måske en vækststrategi fordi det er sjovere at lede

en stor virksomhed end en lille virksomhed, selv om væksten kræver investeringer, der ikke er rentable for investorerne. Eller de vælger en passiv strategi for at gøre livet så let og komfortabelt for sig selv som muligt.

Investorerne kan ikke direkte kontrollere, at direktionen gør hvad der skal til for at maksimere det økonomiske resultat. Derfor er det nødvendigt at påvirke direktørernes incitamenter ved at lade deres løn og bonus afhænge af resultatet. Det kræver, at oplysninger om resultatet er tilgængelige, og det er her, regnskaberne kommer ind i billedet. Jo flere regnskabsoplysninger, der offentliggøres, jo flere muligheder er der for at udforme passende løn- og bonusordninger, ifølge Peter Ove Christensen. Han analyserer i detaljer hvilke ordninger, der er mulige på basis af forskellige typer regnskaber, og hvordan de deraf følgende incitamenter påvirker ledelsens dispositioner og i sidste ende udnyttelsen af samfundets ressourcer.

Et spørgsmål, som ikke er klart belyst i bogen, er om virksomheden ikke kan nøjes med at meddele regnskabsoplysningerne til bestyrelsen. Hvis bestyrelsen er ansvarlig for løn og bonus, skulle det ikke være nødvendigt at lade investorerne eller offentligheden få indblik i regnskaberne.

Svaret vil nok være, at der er andre konflikter end den mellem investorerne og ledelsen. Bestyrelsen har sine egne interesser at varetage, og der kan være en konflikt mellem forskellige grupper af investorer. Man kan let forestille sig, at eksistensen af en gruppe A-aktionærer, som kontrollerer bestyrelsen, kan gøre B-aktionærerne særlig ivrige efter at se regnskaberne.

Med henblik specielt på danske forhold er det værd at understrege den centrale rolle, bogen til lægger incitamenter. Incitamenter har været et meget levende forskningsområde i 80'erne, fordi man mener de har afgørende betydning. Der er i Danmark behov for langt større opmærksomhed om og brug af økonomiske incitamenter til virksomhedslederne. Ledelsens aflønning bør i højere grad sættes i forbindelse med, hvorvidt de disponerer i overensstemmelse med investorernes interesser. Det kan gøres for eksempel ved hjælp af op-

tioner eller ved at lade løn og bonus afhænge af aktiekursudviklingen.

Såvidt bogens indhold. Det tilbageværende spørgsmål er, om dette indhold burde være formidlet i form af en bog.

For det første opfordrer jeg forfatteren til at prøve at omskrive sin analyse, så den kan læses af praktikere- revisorer, professionelle investorer, virksomhedsledere. Den foreliggende bog kan ikke bruges til det formål, men de ideer og tankegange, den indeholder, kunne godt oversættes. De er overordentlig relevante for den danske debat om de børsnoterede virksomheders regnskaber og for den tilsvarende debat i mange andre lande.

For det andet er en bog ikke det rette kommunikationsmiddel, hvis det er videnskabelige specialister, man vil henvende sig til. Peter Ove Christensen's naturlige læserkreds er en forholdsvis begrænset kreds af specialister ved universiteter og business schools verden over. Den almindeligste og mest effektive måde at nå ud til dem på er at publicere artikler i de internationale tidsskrifter. Disse læsere er i meget ringe grad indstillet på at læse bøger. De har ikke tid til det, der er ikke tilstrækkelig kvalitetskontrol på forlagene, og enhver bog kan alligevel koges ned til to-tre korte artikler. Desuden har Odense Universitetsforlag ikke den nødvendige gennemslagskraft i udlandet til overhovedet at gøre opmærksom på bogens eksistens. Derfor må man frygte, at den ikke bliver læst.

Fordi det mest effektive videnskabelige kommunikationsmiddel idag er tidsskriftartiklen, er disputatsen en forældet form. Hvis den bruges som alternativ til publicering i internationale tidsskrif-

ter, gør den mere skade end gavn. Ikke blot når den ikke ud til sin naturlige læserkreds, men den kan i mange tilfælde (ikke det aktuelle) være en måde at snige sig uden om de skrappe kvalitetskrav, som tidsskriftsredaktørerne stiller.

En disputats skrives ikke for at blive læst men for at forfatteren kan blive professor. Set i en større sammenhæng er det et meningsløst ressource-spild.

For at undgå dette spild af tid og energi, bør doktorgraden afskaffes eller reglerne for den laves om. For afskaffelse taler, at tilsvarende grader kun anerkendes eller tildes få steder i udlandet, og slet ikke ved de førende universiteter. Bevarer man doktorgraden, bør man i stedet for disputatsen kræve artikler af et passende omfang og en passende kvalitet, publiceret i internationale tidsskrifter. Hold op med at tilskynde folk til at skrive bøger, som ikke bliver læst.

Kun hvis der er tale om et specielt dansk emne, som ikke interesserer et internationalt publikum, og derfor ikke kan behandles i de internationale tidsskrifter, kan det være mening i at acceptere en disputats.

I det foreliggende tilfælde er der tale om et arbejde af høj kvalitet, og man må ønske, at forfatteren følger det op ikke blot ved at oversætte det så det kan forstås af praktikere, men også vil gøre det tilgængeligt for sine udenlandske kolleger gennem artikler i de internationale videnskabelige tidsskrifter.

Lars Tyge Nielsen,
INSEAD
Department of Finance